

9.10.2020

Dnro 722/D.a.2/2020

Vastaanottaja: Sosiaali- ja terveysministeriön
kansallista lapsistrategiaa valmisteleva työryhmä
Esa Iivonen, työryhmän puheenjohtaja

Asia: Tietopyyntö liittyen kansallisen lapsistrategian koronatyöryhmän raportin valmisteluun

1. Tausta

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 25.5.2020 kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän lapsen oikeuksien ja lasten sekä perheiden hyvinvoinnin kartoittamiseksi sekä vahvistamiseksi koronaepidemian jälkihoidossa. Työryhmän ensimmäinen raportti ”Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa – Lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta” julkaistiin 24.6.2020. Työryhmä on pyytänyt tietoja Saamelaiskäräjiltä koronatilanteen vaikutuksista saamelaislapsiin, -nuoriin ja perheisiin. Saamelaiskäräjät antaa seuraavan tiedonannon korostaen sitä, että koronaepidemian vaikutukset saamelaisväestön hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen vaatii tarkemman selvityksen.

Saamelaiskäräjien esitykset lapsiasiastrategian koronatyöryhmän toisen raportin valmisteluun:

1. Huomioidaan saamelaisten asema alkuperäiskansana sekä valtioiden velvollisuudet huolehtia saamelaisten oikeuksien toteutumisesta erityisesti myös poikkeustilanteessa.
2. Saamelaislasten ja -nuorten sekä perheiden hyvinvointi ja oikeuksien turvaamisen haasteet koronapandemian jälkihoidossa tulisi selvittää asettamalla selvityshanke.
3. Selvityshankkeen pohjalta tehdään toimenpidesuunnitelma.

2. Saamelaisten asema alkuperäiskansana tulisi huomioida lapsistrategian koronatyöryhmän toiminnassa

Vaikka koronakriisin pitkäaikaisvaikutuksia ei voida vielä määrittää tarkasti, on kuitenkin ennustettavissa, että kriisin negatiiviset vaikutukset kohdistuvat niihin ryhmiin, jotka ovat jo ennestään olleet haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Saamelaiskäräjät on useissa eri lausunnoissaan, esityksissään ja aloitteissaan nostanut esille sen, että saamelaiset lapset, nuoret ja perheet eivät ole yhdenvertaisessa asemassa yhteiskunnan eri palvelujärjestelmissä. Mikäli palveluista ei ole lakisääteistä velvoitetta järjestää niitä saameksi, eivät saamelaisia koskevat palvelut priorisoidu kehittämiskohteiksi. Palvelujärjestelmässä olevat puutteet mm. saamenkielisten mielenterveys-, sosiaali- ja terveyspalvelujen suhteen, vaikuttavat osaltaan suoraan saamelaisten hyvinvointiin ja terveysoloihin. Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, että saamelaisten oikeuksien toteutumista turvataan myös lapsiasiastrategian valmistelussa.

Tulevaisuutta ajatellen vastaavanlaisen ennalta-arvaamattoman globaalin ilmiön, kuten pandemian, saavuttaessa alkuperäiskansojen kotiseutualueen ja perheet, on tärkeä pyrkiä jo ennakolta löytämään työkaluja asiasta tiedottamiseen ja sen käsittelmiseen ajoissa.

Saamelaiskäräjät esittää, että työryhmän toisen raportin rakenteeseen lisätään oma lukunsa, jossa käsitellään saamelaislasten, -nuorten ja perheiden oikeuksien turvaamista. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, joka asuu neljän valtion alueella Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Saamelaisten asema alkuperäiskansana sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet on turvattu useissa Suomen ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa¹ ja perustuslain tasolla (17.3 §). Valtion vastuu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa on viranomaisten vastuulla siten, että viranomaisten tulee järjestää olosuhteet (lainsäädäntö, järjestelmät, rakenteet) sellaisiksi, että saamelaisten perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Saamelaisten oikeuksia ja asemaa tulee tarkastella ennen kaikkea alkuperäiskansaoikeuksien näkökulmasta, ei vain vähemmistöasioiden näkökulmasta.

Saamelaisilla on omana kansana ja alkuperäiskansana sekä kansallisessa että rajoja ylittävässä perspektiivissä itsemääräämisoikeus ja oikeus elää saamelaisena kansana myös poikkeustilanteessa. Itsemääräämisoikeus ja oikeus osallisuuteen päätöksenteossa itseään koskevilla asioilla ei tulisi heikentyä poikkeustilanteessa eikä sen jälkeen. YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimuksen (SopS 59/1991, 60/1991) 30 artiklan mukaan alkuperäiskansoihin kuuluvalla lapsella ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2007 alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan julistuksen (A/RES/61/295). Julistus tunnustaa ja vahvistaa, että alkuperäiskansaan kuuluvilla yksilöillä on oikeus kaikkiin kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuihin ihmisoikeuksiin ilman syrjintää, ja että alkuperäiskansoilla on kollektiivisia oikeuksia, jotka ovat välttämättömiä niiden olemassaololle, hyvinvoinnille ja kokonaiskehitykselle kansoina. Julistuksessa kuvataan myös terveyteen liittyviä oikeuksia, joilla turvataan esimerkiksi se, ettei alkuperäiskansoihin kohdisteta syrjintää tai väkivaltaa, sekä oikeus mahdollisimman hyvään fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Tähän sisältyy myös oikeus pystyä vaikuttamaan omaan terveydentilaansa.

3. Saamelaislasten ja -nuorten osallistumismahdollisuudet kulttuuriperinnön ylläpitoon

Koronakriisi on monin tavoin vaikuttanut lasten, nuorten ja perheiden arkeen, hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Saamelaislapset ja -nuoret sekä saamelaisperheet tarvitsevat erityistä tukea saamelaisidentiteetin vahvistamiseksi sekä kielen ja kulttuurin säilyttämiseksi. Saamelaiskäräjät tukee toiminnassaan lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia saamelaisen kulttuuriperinnön ylläpitoon esimerkiksi elokuva-, musiikki-, ja lastenkulttuurikeskusten sekä nuorisoneuvoston ja sen eri hankkeiden toiminnan kautta. Koronapandemia on keskeyttänyt toiminnan, mutta uusia toimintamuotoja kehitetään ja kokeillaan jatkuvasti. Saamelaisen perinteisen tiedon kannalta on huolestuttavaa, että koronapandemian aikana saamelaisnuorten osallistumismahdollisuudet kulttuuriperinnön ylläpitoon ovat heikentyneet tai rajoitusten myötä katkenneet kokonaan. Toisaalta koronaepidemia on myös rohkaissut kehittämään menetelmiä ja

¹ Lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2011 suosituksensa Lasten oikeuksien yleissopimuksen (CRC/C/FIN/CO/4) soveltamisessa. Komitea suosittelee, että sopimusvaltio seuraa ja arvioi saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa; varmistaa, että mm. saamelaislapsilla, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvilla saamelaislapsilla, on oikeus kulttuurisensitiivisiin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään; ottaa huomioon komitean yleisen huomautuksen no. 11 (2009) alkuperäiskansojen lapsista ja heidän yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan (CRC/C/GC/11).

avannut uusia mahdollisuuksia saamelaiden lapsiperheiden tavoittamisessa. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa perinnetietoa on pyritty opettamaan videoiden avulla.

Saamelaisilla kulttuuritapahtumilla on erittäin suuri merkitys saamelaislasten ja -nuorten identiteetin, kielen ja kulttuurin vahvistamisessa sekä saamelaisen yhteisöllisyyden näkökulmasta. Saamelaisia kulttuuritapahtumia on peruttu koronapandemian vuoksi ja kulttuuritapahtumien perumiset ovat konkreettinen esimerkki koronapandemian vaikutuksista saamelaislasten ja -nuorten elämään. Saamelaislapset ja -nuoret tapaavat toisiaan tavallisesti saamelaisilla festivaaleilla, kulttuuritapahtumissa ja muissa yhteisöllisissä tapahtumissa. Saamelaisnuorten taidetapahtuma esimerkiksi kuuluu saamelaiden kotiseutualueen koulujen vuotuiseseen työohjelmaan ja se on ainoa säännöllisesti järjestetty saamenkielinen nuorisotapahtuma koko maassa. Se on jo pitkään merkinnyt nuorille ensimmäistä omakielistä yleisöä ja esiintymistä omalle yhteisölle. Taidetapahtuma lisää ja kannustaa eri taiteen alojen harrastamiseen ja omien taitojen kehittämiseen. Taidetapahtumalla on myös suuri merkitys lasten ja nuorten saamen kielten käytölle, kun eri alueen saamelaislapset pääsevät tapaamaan toisiaan. Tarjoamalla saamelaislapsille ja -nuorille kohtaamispaikkoja, he voimaantuvat ja heidän verkostot vahvistuvat ja karttuvat. Koronapandemia on rajoittanut myös tätä toimintaa.

Saamelaislapsista ja -nuorista suuri osa asuu saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella. Monet saamelaisnuoret myös asuvat opintojensa vuoksi väliaikaisesti saamelaisalueen ulkopuolella. Saamelaiskulttuuriin ylläpitämiseksi saamelaislasten ja nuorten vahvaa yhteyttä kotiseutualueeseen pidetään tietoisesti yllä. Saamelaisalueen ulkopuolella asuvat saamelaisnuoret ovat tuoneet esille, etteivät he uskalla koronan vuoksi matkustaa kotiseudulle, sillä he pelkäävät levittävänsä koronavirusta saamelaisyhteisöön. Nämä saamelaisnuoret ovat tuoneet myös esille, että he kokevat jäävänsä saamelaisyhteisön ulkopuolelle. Tämä osaltaan voi lisätä nuorten kokemaa epävarmuutta ja ahdistusta koronapandemiaan liittyen. Saamelaisnuoret kaipaavat tukipalveluja, joissa huomioidaan saamelainen kulttuuritausta sekä kielelliset oikeudet.

Harrastukset tarjoavat lapselle ja nuorelle mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen, itseilmaisuun sekä innostavaan ja motivoivaan toimintaan vapaa-ajalla. Koronatilan aikana käyttöön otetut rajoitustoimet ovat vaikuttaneet erityisen paljon lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksiin ja vapaa-aikaan. Säännöllistä saamenkielistä vapaa-ajan sekä nuorten harrastustoimintaa järjestetään satunnaisesti ja vähän. Koronapandemian vaikutuksesta saamelaislapset- ja nuoret ovat voineet jäädä kokonaan pois ohjatusta omakielisestä harrastustoiminnasta. Saamelaisalueen rajakylissä harrastetaan rajan molemmin puolin ja koronan vaikutuksesta tämäkin harrastustoiminta on jäänyt tauolle. Rajakyliden erityispiirteenä ja vahvuutena on saamenkielinen harrastaminen, sillä yhteisenä kielenä rajan molemmin puolin on saamen kieli.

Koronapandemian myötä saamenkielisen digitaalisen nuorisotyön merkitys on korostunut entisestään ja sen merkitys on tärkeää erityisesti saamelaisnuorten tavoittamisen näkökulmasta. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston DigiÁrran hankkeen tarkoituksena on mm. lisätä saamenkielistä tieto- ja neuvontapalvelua nuorille. Hankkeessa on kehitetty saamelaisnuoria palvelevaa digitaalisen nuorisotyön mallia. Saamelaisnuorille suunnattu saamenkielinen tieto- ja neuvontapalvelu pitäisi kuulua saamelaiden kotiseutualueen kuntien (Utsjoki, Inari, Sodankylä ja Enontekiö) palveluihin. Kyseisissä kunnissa ei ole resursseja ja osaamista saamenkielisen saamelaisnuorille suunnatun verkkopalvelun luomisesta ja ylläpitämisestä. Tästä syystä Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on aloittanut tieto- ja neuvontapalvelun luomisen.

Nuorisoneuvoston tuottama saamenkielinen tieto- ja neuvontapalvelu avattiin lokakuussa 2019. Tieto- ja neuvontasivuston rooli saamelaisnuoria yhdistävänä tekijänä on korostunut koronapandemian aikana. Koronarajoitusten tultua voimaan keväällä 2020 hankkeen puitteissa haluttiin tarjota kaikille saamelaisnuorille, asuinpaikasta riippumatta, mahdollisuus olla yhteydessä toisiin saamelaisnuoriin. Järjestämällä saamenkielisiä ryhmächatteja mahdollistettiin saamenkielisiä sosiaalisia kontakteja saamelaisnuorten kesken. Lisäksi samalla avattiin sinun yhteisö - sinun äänesi - sivusto, jossa saamelaisnuoret itse toimivat sisällöntuottajina. Koronan jälkihoidossa olisi erittäin tärkeää ottaa huomioon nämä hyväksi havaitut digitaaliset toimintamuodot ja turvata resurssit toiminnan jatkamiseksi. DigiÁrran toiminta on hankemuotoista ja päättyy vuoden 2020 lopussa.

4. Saamelaisnuorten vaikuttamismahdollisuudet turvattava

Saamelaisnuorilla on oikeus osallistua ja tulla kuulluiksi heitä koskevissa asioissa. Saamelaiskäräjien alaisuuteen on perustettu nuorisoneuvosto vuonna 2011. Nuorisoneuvoston pääasiallisena tehtävänä on edistää saamelaisnuorten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia sekä vahvistaa saamelaisnuorten identiteettiä nuorisotyön kautta. Koronapandemia on vaikuttanut nuorisoneuvoston toimintaan ja saamelaisnuorten vaikuttamismahdollisuuksien turvaaminen poikkeustilanteessa on koettu haastavaksi. Päätöksiä on jouduttu tekemään nopeasti ja nuorisoneuvosto ei ole välttämättä ehtinyt tuomaan näkemyksiään esille valmistelu- ja päätöksentekovaiheessa.

Koronapandemia on vaikuttanut myös yhteispohjoismaiseen saamelaisnuorten yhteistyöhön. Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston tavoitteena on lisätä saamelaisnuorten osallisuutta. Vuodelle 2020 suunniteltu yhteispohjoismainen saamelaisnuorten konferenssi on siirretty tulevaisuuteen. Saamelaisnuorten konferenssin tavoitteena on tukea saamelaisnuorten yhteyksiä, yhteisöllisyyttä ja rajat ylittävää yhteistyötä. Tällä hetkellä selvitetään mahdollisuuksia järjestää konferenssi etäyhteyksiä hyödyntäen.

Koronakriisi on vähentänyt lasten ja nuorten fyysisiä kohtaamisia. Koronarajoitukset ovat tuoneet toisaalta myös mahdollisuuksia, sillä nuorisoneuvosto on ottanut käyttöön uusia alustoja työskentelyä varten ja saamelaisnuoret ovat tavanneet matalalla kynnyksellä esimerkiksi nuorisojärjestöjen kesken. Etätyöskentely on osaltaan helpottanut ja nopeuttanut tapaamisia, sillä saamelaisalueen pitkät etäisyydet on huomioitava tapaamisia järjestettäessä. Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston näkökulmasta on siis tärkeää pohtia jatkoa ajatellen sitä, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen edistämiseksi voitaisiin kehittää ja miten olemassa olevien yleisten kuulemismenetelmien ja -työkalujen käyttöä voidaan tehostaa. Olisi myös tärkeää koota tietoa saamelaisnuorten omista kokemuksista koronakriisin aikana. Saamelaislaisten ja -nuorten näkemyksiä on kuultava koronan jälkihoidossa ja tätä tietoa voitaisiin käyttää toiminnan ja päätöksenteon tukena kriisin jälkihoidossa.

Uuden lapsi-strategian valmisteluun liittyvät kuulemiset ja tiedon keräämiseen liittyvät menetelmät ovat ajoitetettu todella lyhyelle aikavälille. Riskinä tässä voi olla, että saamelaislapsia- ja perheitä ei kuulla niin laajasti kuin toivottavaa olisi ja tavoitetilä asetettu.

5. Saamelaisten tiedonsaannin turvaamiseksi poikkeusoloissa tiedottaminen tulisi tapahtua saamen kielillä ja kulttuurisesti saavutettavasti

Saamenkielinen tiedottaminen ja neuvonta on ollut heikkoa ja viranomaisten koronavirukseen liittyvä tiedottamisen määrä ja ajantasaisuus on ollut vaihtelevaa. Saamen kielilain (1086/2003) 8 §:n mukaan viranomaisten on yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä myös saamen kieltä. Muidenkin

kuin saamen kielilain keskeisiä soveltamisaloja koskevien viranomaisten on 1 momentissa tarkoitetut ilmoitukset, kuulutukset, julkipanot ja tiedotteet sekä lomakkeet täyttöohjeineen laadittava ja annettava myös saamen kielellä, silloin kun ne pääosin koskevat saamelaisia tai siihen muuten on erityistä syytä.

Koronaviruspandemian alussa Saamelaiskäräjät muistutti valtioneuvoston kansliaa ja keskeisiä ministeriöitä, saamelaisten kotiseutualueen kuntia sekä muita keskeisiä viranomaisia joihin saamen kielilakia sovelletaan saamenkielisestä viestimisestä. Alun jälkeen hallituksen linjaukset ja ministeriöiden keskeiset tiedotteet ovat käännetty kaikille saamen kielelle. Saamelaisten kotiseutualueen kunnista vain Utsjoen kunta on laatinut kaikki tiedotteensa saamen kielellä. Muut viranomaiset ovat Saamelaiskäräjien kehoituksesta tiedottanut saamen kielellä koronaan liittyvistä poikkeustoimista ja tilanteista. Viestiminen on tehty pääosin verkossa ja kaikissa saamenlaisten kotiseutualueen terveyskeskuksissa ei ole huomioitu saamen kieliä koronaan liittyvissä ohjeistuksissa. Tieto ei siis ole saavuttanut saamelaisia yhdenvertaisesti alueittain eikä kunnittain.

Saamelaislasten ja –nuorten näkökulmasta erityisen haastavaa on ollut se, ettei tieto ole ollut saavutettavassa muodossa. Tiedottamisessa ei ole juuri otettu huomioon lapsia ja nuoria tiedottamisen kohderyhmänä. Suomenkielisille lapsille on järjestetty esimerkiksi Valtioneuvoston koronainfo (24.4.2020) sekä Helsingin Sanomien lapsille suunnatut uutiset. Saamenkielisille lapsille ja nuorille ei vastaavaa ole järjestetty. Saamelaislapset ja –nuoret eivät ole saaneet tietoa koronasta, poikkeustilasta, rajoituksista ja palveluista heille sopivalla kielellä. Saamelaiset toimijat ovat itse ottaneet vastuun kohderyhmillensä kuten lapsille ja nuorille kohdistuvasta tiedottamisesta.

Koronan jälkihoidossa erityisen tärkeää on, että viestintää ja uutisointia toteutettaessa huolehditaan siitä, että saamelaislapset ja -nuoret voivat saada tietoa omalla kielellä.

6. Saamelaisen kulttuurin yhteisösuhteiden ja perinteisten elinkeinojen elinvoiman tukeminen matkustusrajoituksista päätettäessä

Koronaviruspandemian johdosta valtioiden sisärajoille on väliaikaisesti palautettu sisärajavaltvonta ja liikennettä on rajoitettu vuoden 2020 aikana. Rajanylitystä koskevat rajoitteet ovat merkittävällä tavalla vaikuttaneet saamelaisyhteisöön, sillä yhteisön rajat ylittävä kanssakäyminen on päivittäistä ja tärkeää niin sosiaalisten suhteiden kuin elinkeinojen kannalta. Sisärajavaltvonnan palauttamisen vaikutuksia saamelaisiin onkin tarve arvioida kokonaisvaltaisesti. Rajoitukset ovat vaikuttaneet saamelaisten perhe- ja yhteisösuhteisiin, mm. vapaan liikkuvuuden ja kulttuuritapahtumien peruuntumisten vuoksi. Rajoitukset ovat vaikuttaneet myös perhe- ja yhteisösuhteisiin ja monen saamelaisperheen arkeen, sillä saamelaiset ovat solmineet plajon avioliittoja ja perustaneet perheitä yli valtio-rajojen. Kuten työryhmä raportissa tuo esille, koronaepidemia vaikuttaa kaikkiin lapsiin ja nuoriin, vaikutusten kesto ja laajuus vaihtelevat. Haitalliset vaikutukset myös kasaantuvat ja kumuloituvat. Tämä on haaste myös saamelaisyhteisön kohdalla. Sosiaalisen kanssakäymisen rajoittuminen on asettanut myös erityisesti riskiryhmiin kuuluvat alttiiksi yksinäisyydelle ja muille hyvinvoinnin riskitekijöille.

Valtioiden sisärajavaltvonnan palauttaminen vaikutti monen saamelaisen lapsiperheen arkeen. Rajoitusten tultua voimaan selkeät suunnitelmat ja ohjeistukset rajayhteistyön suhteen puuttuivat. Tämä lisäsi epätietoisuutta alueen saamelaisperheissä. Saamelaisalueella on hyvin tavallista, että perheet asuvat ja elävät valtioiden rajojen molemmin puolin tai myös Suomen, Ruotsin ja Norjan valtioiden alueella. Poronhoidon kautta on tavallista, että perheillä on hyvin vahvat yhteydet molempien vanhempien kotipaikkaan ja saamelainen sukuyhteisö on hyvin tiivis. Saamelaisyhteisössä

perheet ovat ydinperheitä laajempia yhteisöjä ja yhteisöllisyys ja suvun merkitys on kasvatuksessa keskeinen kulttuuriarvo. Kevään 2020 aikana ja rajoitusten myötä tuli ilmi tilanteita, joissa eri Pohjoismaiden valtioissa elävät saamelaislasten vanhemmat joutuivat rajoittamaan tai toisinsovittamaan asioita, jotka liittyvät lapsen tapaamisoikeuksiin. Erityisesti lasten huolto ja tapaamisoikeuksista oli epäselvyyttä samoin kuin ohjeistuksissa karanteenimääräyksistä. Tilanteen myötä myös yhteisöllinen osallistuminen saamelaiskulttuuriin heikentyi.

Pandemian vuoksi asetetuilla liikkumisrajoituksilla, eli tässä yhteydessä Saamenmaalla valtionrajoille väliaikaisesti palautettu sisärajalvalvonta on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen saamelaiselinkeinojen harjoittamiseen edellytyksiin. Sisärajalvalvonnan palauttaminen on erityisesti vaikuttanut perinteisten saamelaiselinkeinojen kuten duodjin (perinteinen käsityö) ja poronhoidon harjoittamiseen. Olisi tärkeää huomioida, että alkuperäiskansa saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan myös poikkeuksellisin aikoina kuten nyt COVID-19-tartuntatautipandemian aikana.

Saamelaiset ovat yksi kansa neljän valtion alueella, joille mahdollisuus valtionrajat ylittävään kanssakäymiseen, myös poikkeusoloissa, on merkittävää niin saamelaisten kielen kuin kulttuurin ylläpidon ja kehittämisen kuin esimerkiksi elinkeinonharjoittamisen kannattavuuden turvaamiseksi. Elinkeinojen harjoittamista rajatylittävästi on mahdollistettu mm. poronhoidollisten tehtävien edellyttämin poikkeusluvin.

Pandemian torjumisen vuoksi asetetut liikkumisrajoitukset ovat merkittävästi vaikeuttaneet porosaamelaisten, niin lasten kuin aikuisten elämää erityisesti pohjoisella Suomen ja Ruotsin vastaisella rajalla. Poronhoitajien on pandemian aikana täytynyt hakea erillinen rajanylityslupa, jotta Suomen puolelle kuuluvat porot on voitu hakea Norjan tai Ruotsin puolelta takaisin. Rajanylityslupa on lisännyt byrokratiaa mm. luvan hakemisen osalta sekä siten, että ennen rajanylitystä on täytynyt soittaa rajavartiolle ja ilmoittaa rajanylityksestä sekä merkitä ylityspaikka. Saamelaiset poronhoitajanuoret eivät ole koronarajoitusten myötä pystyneet luontevaan rajat ylittävään yhteistyöhön niin kuin aiemmin. Siltä osin myös lasten oikeus kulttuurin harjoittamiseen on heikentynyt.

Poronhoidon lisäksi saamelaisnuoret ovat tuoneet esille koronaviruspandemian vaikutukset saamen käsityöperinteen harjoittamiseen. Käsityömateriaalien hankinta ja käsityön tekeminen rajan toiselta puolella ei ole ollut mahdollista liikkumisrajoitusten vuoksi. Käsityömateriaaleja hankitaan usein koko Saamenmaan alueelta ja liikkumisrajoitusten takia materiaalit toisen valtion alueelta ovat jääneet saamatta. Suomen puolen saamenkäsityöntekijät eivät myöskään ole voineet käyttää Norjan puolella sijaitsevia tiloja tai muita palveluita käsitöiden eri vaiheiden toteuttamiseen.

Poikkeustilanteessa tiedotuksen merkitys korostuu, sillä oikeaa tietoa olisi oltava saatavissa oikea-aikaisesti, saamen kielilain velvoitteiden mukaisesti, sekä saavutettavuus huomioon ottaen. Saamelaisnuoret ovat kokeneet viestinnän valtion matkustusrajoituksista paikoin puutteellisina mm. sen suhteen minkälaisissa tilanteissa rajanylitys on ollut sallittua kun kyse on saamelaisen kulttuurin ylläpidosta, perinteisistä elinkeinoista tai duodjiin käytettävän materiaalin hankinnasta.

5. Rajatylittävien saamenkielisten palveluiden saatavuuden ja jatkuvuuden tueksi varautumissuunnitelmia ja -sopimuksia

Rajat ylittävä saamenkielinen varhaiskavatus, opetus ja koulutus on kohdannut haasteita ja palveluiden saaminen on jopa määräaikaisesti päättynyt poikkeustilasta ja rajanylitystä koskevien rajoitusten vuoksi. Päätösten vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden kannalta olisi arvioitava. Rajat ylittävien sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden käyttämisen kannalta haaste kriisitilanteessa on varautumissuunnitelmien ja -sopimusten puute. Tämä vaikuttaa saamenkielisten rajatylittävien palvelujen saamiseen. Sosiaali- ja terveysalalla rajanylitykseen koskevat rajoitteet ovat vaikuttaneet mm. työvoiman liikkuvuuteen ja työssäkäyntiin rajan yli. Tämä voi paikallisesti vaikuttaa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuteen saamenkielisen työvoiman puutteesta johtuen.

6. Etäopetuksen käyttöönotto ja kehittäminen tukevat saamelaislasten- ja nuorten kulttuuriperinnön säilymistä

Opetuksen siirtyminen koulutiloista kotiin on saamelaisperheille tuonut sekä haasteita, mutta myös mahdollisuuksia. Toimenpiteiden vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden kannalta olisi arvioitava. Nuorisoneuvoston mukaan etäopetus on tukenut saamelaisnuorten osallistumismahdollisuuksia mm. perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen. Saamelaisperheet ovat saamelaisen kulttuuriperinteen kantajia ja nuorten kokemusten mukaan paikkasitomon koulu on mahdollistanut osallistumisen mm. yhteisönsä ja poronhoidon siidan toimintaan. Etäopetuksen kehittäminen tukee saamelaislasten ja -nuorten kulttuuriperinnön oppimista.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Elli-Marja Hetta
nuorisosihteeri

Tietopyynnön valmisteluun on osallistunut sosiaali- ja terveystieteiden Anne Länsman-Magga

Saamelaiskäräjien nuorisoneuvostoa on kuultu tietopyyntöön liittyen 20.9.2020.